

พระพุทธศาสนาในลำพูน : ประวัติศาสตร์ หลักฐาน และการสร้างอารยธรรมทางสังคม Buddhism in Lamphun : History, Evidence and Creating Social Civilization.

อาเดช อูปันนัท

Ardej Upanun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lampang Buddhist College

Corresponding Author, Email : ardejv@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนาในลำพูน : ประวัติศาสตร์ หลักฐาน และการสร้างอารยธรรมทางสังคม มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาในลำพูน 2) เพื่อศึกษาหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลำพูน และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระพุทธศาสนาในลำพูนกับการสร้างอารยธรรมทางสังคม การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อีกทั้งเครื่องมือแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) จำนวน 14 รูป/คนทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล พบว่า ประวัติพระพุทธศาสนาในลำพูน พบว่า จังหวัดลำพูน หรือ เมืองหริภุญไชย เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมีอายุประมาณ 1,343 ปี พระนางกัทรังเป็นต้นแบบของการเป็นนักปกครองและองค์ครศาสนาพุทธสมัยภูก่สงเสริมกิจการพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม การน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต การปกครองและการบริหารกิจการบ้านเมือง จนเป็นแนวทางให้กษัตริย์ทุกพระองค์ที่ปกครองเมืองหริภุญไชยที่เป็นรากฐานของการนับถือและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ซึ่งหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลำพูน พบว่า เมืองหริภุญไชย มีหลักฐานทางโบราณคดีแยกเป็นหลักฐานสำคัญ 2 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มเอกสาร เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ มูลศาสนา พงศาวดารโยนก และจารึกต่างๆ และ 2) กลุ่มโบราณคดี เช่น

สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และรูปเคารพ และวิเคราะห์พระพุทธรูปศาสนาในลำพูนกับการสร้างอารยธรรมทางสังคม พบว่า 1) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการเมืองการปกครอง โดยกษัตริย์หรือผู้ปกครองเมืองหริภุญไชย ได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต 2) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ และ 4) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยสถานประกอบการ ห้างร้าน วัดวาอาราม องค์กรเครือข่าย ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดโซนพื้นที่และผังเมืองหริภุญไชย เพื่อสร้างบรรยากาศของเมืองให้น่าอยู่ ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “ลำพูน : เมืองแห่งความสุขบนความพอเพียง”

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ประวัติศาสตร์, อารยธรรมทางสังคม, จังหวัดลำพูน

Abstract

Research study Buddhism in Lamphun: History, evidence and the creation of social civilization There are 1 research objectives: 1) to study the history of Buddhism in Lamphun 2) to study archeological evidence in Buddhism in Lamphun and 3) to study and analyze Buddhism in Lamphun and to create social civilization This research study The researcher used qualitative research as well as field study and in-depth interview tools using in-depth interview tools. Semi-structured (Semi-Structured) of 14 images / person. Data were analyzed using content analysis techniques and presented by descriptive reference methods. It was found that the history of Buddhism in Lamphun found that Lamphun or Mueang Har Phuchai Is a province with a long history of about 1,343 years. She is a model of being a ruler and a patron of patronage, promoting Buddhist activities such as building and restoration of temples The introduction of Buddhism principles in life Government and administration of the country Until being a guideline for all kings that govern the city of Hariphunchai that is the foundation of respect and propagation of Buddhism of the Lanna Kingdom Which evidence of Buddhist archeology in Lamphun found that Hariphunchai city There are archaeological evidence, separated into 2 main types of evidence: 1) Document groups such as Cham Thewee, Wong Chin Kale, Malipakorn, Dhamma, Ionian chronicles and various inscriptions The

social civilization found that 1) the creation of civilization with the political institutions By the king or ruler of Hariphunchai Has adopted the principles of Buddhism in life 2) the creation of civilizations to religious institutions By monks being spiritual leaders and 4) creating civilizations with economic institutions, arts, culture and tourism By establishments, shops, temples, organizations, networks Has given importance to the determination of the zone area and city plan. Hariphunchai To create a pleasant atmosphere for the city With the vision that “Lamphun: the city of happiness on sufficiency”

Keywords: Buddhism, history, social civilization, Lamphun Province.

บทนำ

อาณาจักรล้านนา มีอาณาเขตอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย บางส่วนอยู่ในรัฐฉานของพม่ารวมทั้งในดินแดนสิบสองปันนาของมณฑลยูนนานประเทศจีน เดิมบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชน เมือง แคว้นต่าง ๆ โดยตั้งกระจายอยู่ตามบริเวณหุบเขาและที่ราบลุ่มแม่น้ำ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของเมืองเหล่านี้ที่ยากแก่การเดินทางติดต่อกันโดยสะดวก พื้นที่ประกอบไปด้วยภูเขาใหญ่น้อยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่ระหว่างเทือกเขาที่สลับซับซ้อนที่ทอดยาวตั้งแต่เหนือจรดใต้นั้นจะเป็นพื้นที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ที่อยู่ระหว่างหุบเขา และมีแม่น้ำสายสำคัญๆไหลผ่าน เช่น ปิง วัง ยม น่าน กก ลาว และอิง เป็นต้น ซึ่งที่ราบระหว่างหุบเขานี้เองที่ได้พบว่ามียังร่องรอยของมนุษย์อาศัยอยู่มาแต่ดึกดำบรรพ์ จนกระทั่งก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 19 พบว่าได้มีกลุ่มบ้านเมืองเกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้ว โดยกระจายอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายต่างๆ ซึ่งบ้านเมืองในแต่ละพื้นที่เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ในรูปของแคว้นหรือรัฐขนาดเล็ก ที่มีเมืองใหญ่เป็นจุดศูนย์กลาง และแต่ละแคว้นต่างมีอิสระต่อกัน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แคว้นที่สำคัญๆที่ปรากฏมีอยู่ก่อนการเกิดขึ้นของอาณาจักรล้านนา ได้แก่ แคว้นหริภุญไชย แคว้นโยนก แคว้นพะเยา แคว้นน่าน (สุรพล ดำริห์กุล, 2545: 12-25)

เมืองหริภุญไชย หรือแคว้นหริภุญไชย เป็นเมืองโบราณ มีอายุประมาณ 1,343 ปี ตามพงศาวดารโยนกเล่าสืบต่อกันถึงการสร้างเมืองหริภุญไชย โดยฤๅษีवासเทพ เป็นผู้เกณฑ์พวกเม็งคบุตร หรือ ชนเชื้อชาติมอญมาสร้างเมืองนี้ขึ้น ในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำกวาง และแม่น้ำปิง เมื่อมาสร้างเสร็จได้ส่งทูตไปเชิญ ราชธิดาเกษัตริย์เมืองละโว้พระนาม “จามเทวี” มาเป็น

ปฐมกษัตริย์ปกครองเมืองทริภุญไชย สืบราชวงศ์กษัตริย์ ต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งถึงสมัย พระยาธิบาชิงได้เสียการปกครองให้แก่พ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้รวบรวม แคว้นทางเหนือเข้า เป็นอาณาจักรล้านนา เมืองลำพูน ถึงแม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา แต่ ก็ได้เป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางศิลปะ และวัฒนธรรมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปกครอง ดังปรากฏหลักฐาน ทั่วไปในเวียงกุมกาม เชียงใหม่ และเชียงราย เมืองลำพูนจึงยังคงความสำคัญในทางศิลปะและ วัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนา จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมืองลำพูนจึงได้ เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีผู้ครองนครสืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาภาย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย คือ พลตรีเจ้าจักร คำ ขจรศักดิ์ ถึงแก่พิราลัย เมืองลำพูนจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครอง สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เมืองทริภุญไชย อาณาจักรอันรุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ แบ่งเป็น 5 ยุค คือ

1) ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 2,000-3,000 ปี แหล่งโบราณคดีบ้านวังโฮ เป็น ชุมชนโบราณยุคแรก ที่ปรากฏหลักฐาน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวง ในเขต ตำบลเวียง ยอง อำเภอเมืองลำพูน กลุ่มชนที่นี่ คือ เผ่าพันธุ์ดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในดินแดนแถบนี้ก่อนที่จะรับ วัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่แผ่ขยายเข้ามาและผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิม

2) ยุคประวัติศาสตร์แรกเริ่ม พุทธศตวรรษที่ 13-19 อาณาจักรทริภุญไชย ก่อตั้งขึ้น โดยได้รับแบบอย่างวัฒนธรรมทวารวดี จากลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลางที่มีระเบียบแบบแผน ทั้งการปกครองศาสนา ศิลปวัฒนธรรม รุ่งเรืองในด้านการค้าเศรษฐกิจ มีกษัตริย์ปกครอง ที่ต้อง ทำนุบำรุงศาสนา และประชาชนศรัทธาพุทธศาสนาอย่างยิ่งมีปฐมกษัตริย์ คือ พระนางจามเทวี

3) ยุกล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-21 พญาเม็งรายได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไป เชียงใหม่และให้เมืองทริภุญไชยเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาประดิษฐาน อย่างมั่นคงและต่อเนื่องในดินแดนทริภุญไชย

4) ยุครัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ 24-25 เป็นยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ใน ช่วงที่พม่าครอบครอง ดินแดนล้านนา เกิดสงครามขึ้นบ่อยครั้ง ชาวเมืองพากันหลบหนีเข้าป่า ปล่อบ้านเมืองร้างพญากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้แต่งตั้งน้องชาย คือ พระยาบุรีรัตน์ (คำฝั้น) มาครองเมืองลำพูนและได้อพยพผู้คนชาวยอง มาสร้างบ้านแปงเมืองใหม่โดยตั้งถิ่นฐานที่อยู่แถบ ริมน้ำกวง น้ำปิง และน้ำทา ชาวยองได้นำวัฒนธรรม ศิลปกรรม และงานช่างต่างๆ มาด้วย ยุคนี้ บ้านเมืองสงบสุข ร่มเย็น

5) ยุคปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยยกเลิก การปกครองแบบ เจ้าผู้ครองนครมีการแต่งตั้งข้าหลวงประจำเมือง มาปกครองเมืองลำพูน รวมทั้ง

เมืองที่อยู่ใกล้เคียงตั้งเป็นมณฑล มีข้าหลวงใหญ่ปกครองขึ้นตรงต่อสยามมีการสร้างทางรถไฟสายเหนือ

จะเห็นได้ว่า แคว้นทริภุญไชย หรือเมืองลำพูนนั้น เป็นดินแดนที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองความมีอารยธรรมอันเก่าแก่ของอาณาจักรล้านนา กษัตริย์ล้านนาสามารถควบคุมสังคมชนพื้นเมืองโดยใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์ความศรัทธา สะท้อนบารมีและอำนาจทางการเมือง ซึ่งจะเห็นได้ว่าอาณาจักรล้านนาเป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในพุทธศาสนา (เธียรชาย อักษรดิษฐ์ และคณะ, 2545: 109) ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความจำเป็นและเร่งด่วนที่จะทำการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา หลักฐานทางโบราณคดี และความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ต่อการสร้างอารยธรรมทางสังคม ต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาในลำพูน
- 2 เพื่อศึกษาหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลำพูน
- 3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระพุทธศาสนาในลำพูนกับการสร้างอารยธรรมทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบบ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิเคราะห์เอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และการสร้างอารยธรรมทางสังคมของพระพุทธศาสนาในลำพูน และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์จำนวน 4 รูป กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มนักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน 2 คน และกลุ่มนักวิชาการด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ จำนวน 2 คน รวมเป็น 14 รูป/คน พร้อมทั้งการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) การสร้างเครื่องมือวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ แนะนำเครื่องมือการวิจัย ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

- 1) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการเมืองเป็นอย่างไร
- 2) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันศาสนาเป็นอย่างไร
- 3) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการศึกษาเป็นอย่างไร
- 4) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเป็น

อย่างไร

การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและยืนยันข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักฐาน และการสร้างอารยธรรมทางสังคมของพระพุทธศาสนาในลำพูน

ผลการวิจัย

1. ประวัติพระพุทธศาสนาในลำพูน

จังหวัดลำพูน หรือ เมืองหริภุญไชย เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมีอายุประมาณ 1,343 ปี มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองโบราณและมีประวัติการก่อตั้งเป็นเมืองในระดับแคว้นที่มีความเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีคติความเชื่อนับถือผี ไสยศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามบรรพบุรุษของตน จากหลักฐานพบว่า พระนางจามเทวี เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเถรวาท จากทวารวดี (ละโว้) มาประดิษฐานในเมืองหริภุญไชย และพระนางก็ทรงเป็นต้นแบบของการเป็นนักปกครองและองค์อัครศาสนูปถัมภก ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม การน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต การปกครองและการบริหารกิจการบ้านเมือง จนเป็นแนวทางให้กษัตริย์ทุกพระองค์ที่ปกครองเมืองหริภุญไชย ได้ทรงยึดถือเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับว่า จังหวัดลำพูน หรือ เมืองหริภุญไชย เป็นเมืองแห่งองค์ พระธาตุและพระพุทธศาสนา ที่เป็นรากฐานของการนับถือและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา

2. หลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลำพูน

เมืองหริภุญไชย มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยและประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา แยกเป็นหลักฐานสำคัญ 2 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มเอกสาร เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ มูลศาสนา พงศาวดารโยนก และจารึกต่างๆ และ 2) กลุ่มโบราณคดี เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และรูปเคารพ ซึ่งล้วนแต่กล่าวว่าเป็นเมืองหริภุญไชย เป็นเมืองของชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 โดยมีกษัตริย์และผู้ปกครองบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัยเป็นผู้นำหลัก และมีการยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำเมืองสืบเนื่องกันมา และก่อให้เกิดอารยธรรมที่ดงามต่อชุมชนสังคมจนถึงปัจจุบัน

3. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาในลำพูนกับการสร้างอารยธรรมทางสังคม

1) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการเมือง โดยกษัตริย์หรือผู้ปกครองเมืองหริภุญไชย ได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต การปกครองและการ

บริหารกิจการบ้านเมือง ทำให้มีหน่วยงานองค์กรที่เข้มแข็ง ยุติธรรม เป็นที่พึ่งพิงของประชาชน ได้เป็นอย่างดี มีการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยมุ่งให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรักใคร่ สามัคคี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

2) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมกุศลบุตรกุศลธิดาให้มีโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นผู้มีความรู้ควบคู่คุณธรรม มีการส่งเสริมการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและเสนาสนะต่างๆ ให้มีความเหมาะสมในการเป็นสถานที่ประกอบกิจการพระศาสนาและบริการสังคม

3) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการศึกษา คณะสงฆ์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เมืองหรือรัฐไทย ร่วมกันส่งเสริมให้มีสถานศึกษาในจังหวัดลำพูนอย่างครบวงจร เพื่อพัฒนาการศึกษาของประชาชนตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยมุ่งเน้นการให้โอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

4) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยสถานประกอบการ ห้างร้าน วัดวาอาราม องค์กรเครือข่าย ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดโซนพื้นที่และผังเมืองหรือรัฐไทย เพื่อมุ่งพัฒนาพื้นที่จังหวัดลำพูนให้เป็นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ คือ ให้ความสำคัญและส่งเสริมทั้งพื้นที่เชิงธุรกิจ อุตสาหกรรม และพื้นที่เชิงนิเวศวิทยาและภูมิวัฒนธรรม พยายามสร้างบรรยากาศของเมืองให้น่าอยู่ ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “ลำพูน : เมืองแห่งความสุขบนความพอเพียง”

ข้อเสนอแนะ

จังหวัดลำพูน หรือ เมืองหรือรัฐไทย เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานมีอายุประมาณ 1,343 ปี มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองโบราณและมีประวัติการก่อตั้งเป็นเมืองในระดับแคว้นที่มีความเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีคติความเชื่อนับถือผี ไสยศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามบรรพบุรุษของตน จากหลักฐานพบว่า พระนางจามเทวี เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเถรวาท จากทวารวดี (ละโว้) มาประดิษฐานในเมืองหรือรัฐไทย และพระนางก็ทรงเป็นต้นแบบของการเป็นนักปกครองและองค์อัครศาสนูปถัมภกส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา หลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลำพูน พบว่า เมืองหรือรัฐไทย มีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยและประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา แยกเป็นหลักฐานสำคัญ 2 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มเอกสาร เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ มูลศาสนา พงศาวดารโยนก และจารึกต่างๆ และ 2) กลุ่มโบราณคดี และวิเคราะห์

พระพุทธศาสนาในลำพูนกับการสร้างอารยธรรมทางสังคม พบว่า พระพุทธศาสนาในลำพูน มีส่วนสำคัญในการสร้างอารยธรรมทางสังคม ดังนี้ 1) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการเมืองการปกครอง โดยกษัตริย์หรือผู้ปกครองเมืองทริภุชไชย ได้นำมโนทัศน์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต 2) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต 3) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันการศึกษา คณะสงฆ์ ข้าราชการ พ่อค้าประชาชน เมืองทริภุชไชย ร่วมกันส่งเสริมให้มีสถานศึกษาในจังหวัดลำพูนอย่างครบวงจร และ 4) การสร้างอารยธรรมต่อสถาบันเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยสถานประกอบการ ห้างร้าน วัดวาอาราม องค์กรเครือข่าย ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดโซนพื้นที่และผังเมืองทริภุชไชย ให้ความสำคัญและส่งเสริมทั้งพื้นที่เชิงธุรกิจอุตสาหกรรม และพื้นที่เชิงนิเวศวิทยาและภูมิวัฒนธรรม พยายามสร้างบรรยากาศของเมืองให้น่าอยู่ ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “ลำพูน : เมืองแห่งความสุขบนความพอเพียง”

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หลักฐานโบราณคดี และการสร้างอารยธรรมทางสังคม จึงเห็นควรผลักดันให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าความสำคัญมีความรู้สึกรัก ห่วงแหนในความเป็นท้องถิ่น และมีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาได้ผ่านสังเคราะห์วิเคราะห์เชิงเอกสารและหลักฐานโบราณคดีที่เกี่ยวข้องเป็นเบื้องต้นแล้ว เห็นควรให้มีการผลการศึกษาไปปรับเป็นข้อมูลสารสนเทศของชุมชนโบราณสถานที่เกี่ยวข้องให้มีความโดดเด่น น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและนักท่องเที่ยวแต่ด้วยเงื่อนไขของระยะและข้อจำกัดด้านภาระหน้าที่ของผู้วิจัย จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาวิจัยมิติทางพระพุทธศาสนาในลำพูนได้อย่างครอบคลุม ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาต่อยอดการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในลำพูน โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ ควรศึกษารูปแบบหรือพุทธสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในลำพูน เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ จุดเด่น และคุณค่าของพุทธสัญลักษณ์ในมิติต่างๆควรศึกษารูปแบบการสร้าง หรือการจัดการวัด หรือ โบราณสถานสำคัญของจังหวัดลำพูนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาร่วมสมัย และควรศึกษาการสร้างพุทธนวัตกรรมการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้โบราณสถานทางพระพุทธศาสนาสำหรับพลเมืองยุคใหม่

บรรณานุกรม

เชียรชาย อักษรดิษฐ์ และคณะ. (2545). **ล้านนา : จักรวาล ตัวตน อำนาจ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดรีมแคชเชอร์ กราฟฟิค จำกัด.

สุรพล คำรืห์กุล. (2545). **แผ่นดินล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาทิมนต์. (2561). เจ้าคณะอำเภอทุ่งหัวช้าง วัดสุพรรณรังษี, วันที่ 9 เมษายน 2561.

สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐปัญญากร. รองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดบ้านตอ. วันที่ 7 เมษายน 2561.

สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก. เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัย. วันที่ 9 เมษายน 2561.

สัมภาษณ์ นิรันดร์ ด่านไพบูลย์. นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน. วันที่ 21 เมษายน 2561.

สัมภาษณ์ นายพงษ์เทพ มั่นตรง. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน, วันที่ 1 พฤษภาคม 2561.

สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน. วันที่ 1 พฤษภาคม 2561.

สัมภาษณ์ ดร.ไพรินทร์ ณ วันนา. ประธานหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. วันที่ 1 พฤษภาคม 2561.

สัมภาษณ์ นายนพพร นิลณรงค์. ปราชญ์ชาวบ้าน. วันที่ 9 เมษายน 2561.

สัมภาษณ์ พระครูกิตติปริยัตินิเวศน์. เจ้าอาวาสวัดแม่สารป่าขาม. วันที่ 1 พฤษภาคม 2561.